

JACEK SOB CZAK

Akademia Ekonomiczno-Humanistyczna w Warszawie

jmwsobczak@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-2231-8824

CZY ŚWIAT ALGORYTMÓW I SZTUCZNEJ INTELIENCJI BĘDZIE SPRAWIEDLIWY? WYKORZYSTYWANIE NOWOCZESNYCH TECHNOLOGII, ALGORYTMÓW I MODELI PREDYKCYJNYCH W WYMIARZE SPRAWIEDLIWOŚCI

WILL THE WORLD OF ALGORITHMS AND ARTIFICIAL INTELLIGENCE BE FAIR? THE USE OF MODERN TECHNOLOGIES, ALGORITHMS AND PREDICTIVE MODELS IN THE JUDICIARY

STRESZCZENIE

Możliwość zastosowania sztucznej inteligencji, nowoczesnych technologii i algorytmów, a wchodząc bardziej w szczegóły – modeli predykcyjnych, w wymiarze sprawiedliwości, przewidywana przez twórców książek science fiction, stała się dzisiaj faktem. Rodzi to jednak szereg obaw, głównie natury etycznej, oraz potrzebę odpowiedzenia na pytania natury filozoficznej, dotyczących roli sędziego, zadań wymiaru sprawiedliwości, dostępu do sądu, prawa do obrony. Zarówno w systemie prawnym Rady Europy, jak i Unii Europejskiej, stanowiąc liczne akty normatywne, podjęto próby unormowania tych kwestii, jednak powinny być one prowadzone w dalszym ciągu, a nawet pogłębiane, aby postęp technologiczny nie zaskoczył prawników i nie spowodował nieodwracalnych skutków społecznych.

ABSTRACT

The possibility of using artificial intelligence, modern technologies and algorithms, and going into more details – predictive models, in the judiciary, which was predicted by the authors of science fiction books, has become a fact today. However, this raises a number of concerns, mainly of an ethical nature, and the need to answer philosophical questions regarding the role of a judge, the tasks of the judiciary, access to a court, and the right to defense. Both in the legal system of the Council of Europe and the European Union, numerous normative acts have been made to regulate these issues, but they should be continued and even deepened so that technological progress doesn't surprise lawyers and doesn't cause irreversible social consequences.

SŁOWA KLUCZOWE: *algorytmy, sztuczna inteligencja, wymiar sprawiedliwości, modele predykcyjne, Rada Europy, Unia Europejska.*

KEYWORDS: *algorithms, artificial intelligence, justice, predictive models, the Council of Europe, the European Union.*

WPROWADZENIE

Jest rzeczą zastanawiającą, że praktycznie prawie od początku transformacji ustrojowej podejmowane są w Polsce mniej lub bardziej udane próby ograniczenia niezawisłości i niezależności sądów. Co ciekawe, dzieje się to często pod wpływem formułowanych w środkach przekazu hasel o konieczności usprawnienia prac wymiaru sprawiedliwości, przyspieszenia szybkości orzekania. Politycy głoszą potrzebę zadbania o to, aby sądy były „sprawiedliwsze”¹. Nikt nie zwraca uwagi, że stopień wyższy w tym przypadku jest niemożliwy do osiągnięcia, gdyż jeżeli wyrok jest sprawiedliwy, to nie może być już sprawiedliwszy. Ten stan rzeczy milcząco zakłada, że sądy, a więc orzekający w nich sędziowie, nie są w pełni niezawisli, nie są niezależni, a kierują się sobie tylko znanymi przesłankami. Demagogicznie zakłada się, że w sytuacji gdy dwóch sprawców popełniło zasadniczo identyczny czyn, to wymierzone im kary powinny być identyczne. Ten argument przemawia do społeczeństwa, utwierdzając jego członków w przekonaniu, że wymiar sprawiedliwości nie jest sprawiedliwy, że wyroki są prawie zawsze niesłuszne i krzywdzące. Zapomina się, że na

¹ W doktrynie tezę, że orzeczenia wydawane przy pomocy sztucznej inteligencji będą „sprawiedliwsze” od ferowanych przez sędziów, lansował D. Kahnemann, *Thinking fast and slow*, London 2011, s. 43.

niezawisłość składa się wiele elementów, a mianowicie: bezstronność w stosunku do uczestników postępowania, niezależność od organów niesądowych, samodzielność sędziego wobec władz i organów sądowych, niezależność od wpływów czynników politycznych i wreszcie wewnętrzna niezależność sędziego².

Nie wdając się w szczegóły, wypada zauważyć, że wyodrębnienie władzy sądowniczej i wprowadzone w art. 10 Konstytucji RP z 1997 r. podział i równowaga władzy ustawodawczej, wykonawczej i sądowniczej, uznawane są za najlepsze zabezpieczenie niezawisłości sądownictwa jako systemu oraz niezawisłości poszczególnych sędziów, co prowadzi do sprawiedliwego orzekania³. Celem zasady podziału władz jest ochrona praw człowieka przez uniemożliwienie nadużywania władzy przez którykolwiek ze sprawujących ją organów.

² Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 9 listopada 1993 r. sygn. akt K 11/93, OTK 1986–1995, t. IV, 1993, cz. 2, poz. 37; OTK 1993, cz. 2, s. 350–367. Niezależność i niezawisłość sędziowska nie może być ujmowana jako przywilej sędziów, lecz jako niezbędny atrybut, dzięki któremu mogą oni wymierzać sprawiedliwość, strzec praw wszystkich osób, chronić prawa mniejszości i jednostek. Spełniając swoje powołanie, sędziowie nieuchronnie mogą wchodzić w konflikt z interesami sił politycznych, oczekiwaniami rozmaitych grup nacisku, a także osób niezwykle wpływowych. Jako aksjomat przyjmowano przy tym, że z trójpodziału władzy wynikał także fakt, że władze te wzajemnie się hamują. Por. S. Dąbrowski, *Granice dopuszczalnej ingerencji władzy wykonawczej i ustawodawczej we władzę sądowniczą*, [w:] T. Wardyński, M. Niziołek (red.), *Niezależność sądownictwa i zawodów prawniczych jako fundamenty państwa prawa. Wyzwania współczesności*, LexisNexis Polska, Warszawa 2009, s. 111.

³ B. Banaszak, *Prawo konstytucyjne*, C.H. Beck, Warszawa 2008, s. 14–16. Ścisłej rzecz biorąc, trójpodział władzy wprowadzony został ustawą konstytucyjną z dnia 17 października 1992 r. o wzajemnych stosunkach między władzą ustawodawczą a wykonawczą Rzeczypospolitej Polskiej oraz o samorządzie terytorialnym (Dz.U. z 1992 r. Nr 84, poz. 426), w której wyliczono organy państwa w zakresie władzy ustawodawczej, wykonawczej i sądowniczej, wskazując, że takimi organami w zakresie władzy sądowniczej są niezawisłe sądy. Zob. A. Strzembosz, *Transformacja w polskim sądownictwie*, [w:] I. Jackiewicz (red.), *Budowanie instytucji państwa 1989–2001. W poszukiwaniu modelu*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2004, s. 194; W. Sokolewicz, *Rozdzielone, lecz czy równe? Legisytywa i egzekutywa Małej Konstytucji 1992*, „Przegląd Sejmowy” 1993, nr 1, s. 25.

Niezależność sądownictwa traktowana jest jako wolność interwencji egzekutywy i legislatywy w wykonywaniu funkcji sądowych⁴.

ODBIÓR PRACY WYMIARU SPRAWIEDLIWOŚCI PRZEZ SPOŁECZEŃSTWO

W społeczeństwie panuje przekonanie, że sądy i sędziowie nie są sprawiedliwi, a wyroki, nawet jeśli są zgodne z prawem, to niekoniecznie są słuszne, gdyż nie czynią zadość społecznemu poczuciu sprawiedliwości. Pojęcie sprawiedliwości traktowane jest przy tym jako kategoria nie tyle prawna, co etyczna i odnosząca się nie tylko do wymiaru sprawiedliwości, lecz także do działań prowadzonych przez organy ścigania i instytucje powołane do zapewnienia ładu i porządku w państwie. Zauważa się przy tym, że orzeczenia sądowe, zarówno w sprawach karnych, jak i cywilnych, w tym także rodzinnych, wydawane są przez ludzi, a w związku z tym są uwarunkowane emocjonalnie, a więc czynnik subiektywny w ich treści przeważa. Akcentując konieczność wyłączenia czynnika emocjonalnego, podkreśla się, że być może postęp techniczny, możliwość odwołania się do algorytmu i ich wykorzystanie w obszarze sprawiedliwości pozwolą na zobiektywizowanie orzeczeń i oderwanie ich od subiektywnych, emocjonalnych

⁴ W doktrynie zauważa się, że legislatywa, egzekutywa i judykatura bezpośrednio wyrażają wolę narodu w zakresie swej funkcji. Pozostają w równym dystansie wobec podmiotu władzy suwerennej, jakim jest naród. Zob. P. Sarnecki, *Uwagi do art. 10 Konstytucji*, [w:] L. Garlicki, M. Zubik (red.), *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, wyd. 2, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2016, s. 332–333. Podkreśla się przy tym, że art. 10 Konstytucji nie może być rozumiany jako wyrażający koncepcję całkowitej separacji władz. Podkreśla się także, że wynikający z art. 10 ust. 1 Konstytucji nakaz równowagi należy traktować jako zakaz jednostronnego uzależnienia jednej władzy od drugiej. Por. W. Sokolewicz, *Podział władz. Idea polityczna czy zasada prawna?*, [w:] *Prawo z zakresie przemian ustrojowych w Polsce*, Scholar, Warszawa 1995, s. 16; A. Pułło, *Podział władzy – aktualne problemy w doktrynie, prawie i współczesnej dyskusji konstytucyjnej w Polsce*, „Przegląd Sejmowy” 1993, nr 3, s. 9–26. Zob. także orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z 9 listopada 2003 r., K 11/93; J. Sobczak, *Próby rozciągnięcia kontroli administracji centralnej na jednolity wymiaru sprawiedliwości a zasada niezawisłości sądów*, [w:] R. Alberski, W. Jednaka, D. Skrzypiński (red.), *Studia nad współczesnymi systemami politycznymi. Instytucje i mechanizmy rywalizacji politycznej. Księga dedykowana profesorowi Andrzejowi Antoszewskiemu*, t. 2, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2014, s. 206–218; tenże, *Niezawisłość sędziowska i niezależność sądów i trybunałów a zasady tworzenia okręgów sądowych*, [w:] M. Paździor, B. Szmulik, *Fundamentalne wartości i zasady ustrojowe. Model konstytucyjny a praktyka ustrojowa w Polsce*, Innovatio Press – Wydawnictwo Naukowe Wyższej Szkoły Ekonomii i Innowacji, Lublin 2016, s. 341–378.

ocen sędziowskich. W gruncie rzeczy kwestia ta wiąże się, i to bardzo silnie, z koncepcją sprawiedliwości sformułowaną przez Leona Petrażyckiego, według którego sprawiedliwość jest zbieżna z prawem intuicyjnym, jej główną cechą jest bowiem wybór dokonywany przez jednostki stosownie do przekonań i niezależnie od autorytetów zewnętrznych⁵. Wskazywał on, że to, co zostanie uznane za sprawiedliwe przez jedną osobę, nie musi być tak oceniane przez innych. Wpływ na takie oceny mają przeżycia wewnętrzne, poznawczo-popyłdowe oraz emocje⁶. Petrażycki zwraca uwagę, że prawo intuicyjne będące w opozycji do prawa pozytywnego jest podbudowane psychologicznie i w ten sposób na mocy swojego odczucia, bezpośredniego przekonania, uznajemy pewne żądania za sprawiedliwe i uzasadnione, a inne nie. Człowiek działa wówczas nie na podstawie prawa pozytywnego, ustanowionego zewnętrznie, lecz na podstawie autonomicznych przekonań prawnych na podstawie bezpośredniej intuicji, czyli poczucia prawnego bądź świadomości prawnej. W tej sytuacji prawo intuicyjne wewnętrzne jest w istocie sprawiedliwością i to ono stanowi kryterium oceny prawa pozytywnego⁷. Zdaniem Petrażyckiego istnieją pewne aksjomaty prawa intuicyjnego, podzielane przez jednostki, które umożliwiają określenie ram współżycia w grupie, w społeczności i w społeczeństwie⁸. Koncepcja Petrażyckiego nie odpowiadała w gruncie rzeczy na pytanie, jak osiągnąć nie tyle akceptację orzeczeń sądowych, co uzyskać przekonanie, że te orzeczenia są sprawiedliwe, a więc zgodne z wewnętrznym, czyli intuicyjnym, poczuciem sprawiedliwości.

W gruncie rzeczy nie ulega wątpliwości, że orzeczenia sądów zawsze będą poddawane krytyce, dyskutowane, a częstokroć kontestowane. Oczywiście zależy to w znaczącej mierze od tego, jakim autorytetem cieszą się sądy w danym państwie i w odbiorze określonego społeczeństwa. Trudno przypuszczać,

⁵ L. Petrażycki, *Teoria prawa i państwa w związku z teorią moralności*, t. 2, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1960, s. 286.

⁶ L. Petrażycki, *O nauce, prawie i moralności. Pisma wybrane*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1985, s. 203; tenże, *O pobudkach postępowania i moralności i prawa*, Oficyna Naukowa, Warszawa 2002, s. 14. Por. M. Kik, *Leona Petrażyckiego filozofia prawa*, „Czasopismo Filozoficzne” 2006, nr 1, s. 52.

⁷ L. Petrażycki, *Zagadnienia prawa zwyczajowego*, Towarzystwo im. Leona Petrażyckiego, Warszawa 1938, s. 30; tenże, *Teoria prawa i państwa...*, s. 291. Por. także B. Kuśmierczyk, *Leona Petrażyckiego psychologiczna teoria prawa*, „Studia Prawnoustrojowe” 2000, nr 3, s. 193–200; S. Tkacz, *O „pozytywności” i „oficjalności” prawa w teorii Leona Petrażyckiego*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2005, nr 67, z. 1, s. 65–92.

⁸ L. Petrażycki, *Teoria prawa i państwa...*, s. 390.

aby sądy mogły odznaczać się autorytetem charyzmatycznym, aczkolwiek należy przyznać, że niektórzy sędziowie z racji swojego doświadczenia, sposobu funkcjonowania i uzasadniania orzeczeń, taki autorytet zdobywają. Są to jednak sytuacje wyjątkowe, odnoszące się do konkretnych postaci, a nie do instytucji. Większość sądów cieszy się autorytetem legalistycznym, zrationalizowanym lub tradycjonalistycznym. Akceptacja orzeczeń w takich sytuacjach oparta jest albo na zaufaniu do zinstytucjonalizowanych procedur, albo na nawyku dawania posłuchu i niekwestionowania orzeczeń określonych organów. W odczuciu piszącego te słowa warunki historyczne tak ukształtowały społeczeństwo polskie, najpierw z racji zaborów, a potem w wyniku sytuacji istniejącej od zakończenia II wojny światowej do 1989 r., iż obywatele nie mają zaufania do sprawiedliwości działań władzy sądowniczej. Zresztą nawet w okresie międzywojennym, w szczególności w czasach sanacji, zaufanie do sądów było podważane przez władzę wykonawczą, ustawodawczą oraz środki przekazu. Nie można się więc dziwić, że współcześnie to zaufanie jest nikłe. Przyczyny zaistnienia takiej sytuacji są niewątpliwie złożone i nie sposób ich w tym miejscu analizować⁹.

NIEZAWISŁOŚĆ SĘDZIÓW WOBEC NIEUCHRONNOŚCI BŁĘDÓW POZNAWCZYCH

Sędziowie zazwyczaj przed objęciem funkcji przechodzą złożony proces przygotowania do zawodu, który, przynajmniej w założeniu, z jednej strony obejmuje wyposażenie ich w szeroką wiedzę prawniczą, z drugiej – ma wykształcić w nich umiejętności logicznego myślenia i analizowania zdarzeń. Ten ostatni element w praktyce jest jednak traktowany po macoszemu, gdyż od dawna, zarówno w trakcie studiów prawniczych, jak i później w toku aplikacji, kładzie się przede wszystkim nacisk na przyswojenie przez adepta zawodu ogromnej wiedzy, znajomość tekstów aktów normatywnych, orzecznictwa i poglądów doktryny. Zaniedbuje się przy tym wykształcenie umiejętności szukania niezbędnych przekazów. Sytuacja ta skutkuje tym, że w przypadku

⁹ Zob. J. Węglińska, *Zasada ochrony zaufania obywateli do państwa i stanowionego przez nie prawa*, „Prawo w Działaniu. Sprawy Cywilne”, 2020, 42, s. 169–188. Zob. Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 25 kwietnia 2001 r., K13/01, OTK 2001, nr 4, poz. 81.

nowelizacji aktów normatywnych, w szczególności wówczas, gdy dotychczas obowiązujące ustawy zostają zastąpione nowymi, przy jednoczesnej zmianie filozofii prawa, zdobyte w toku kształcenia wiadomości stają się mało użyteczne i sędzia pozbawiony busoli, jaką dać mu mogła filozofia prawa i aksjologia, staje bezradny w obliczu gruntownej zmiany prawa. Oczywiście pewną pomocą dla niego będą zasady wykładni prawa i umiejętności wyniesione z zajęć z logiki prawniczej.

Nie ulega także wątpliwości, że sędzia, podobnie jak każdy człowiek, narażony jest przy podejmowaniu decyzji na błędy poznawcze, w szczególności w zakresie heurystyki¹⁰. Sędziowie, mimo studiów i treningu, któremu podlegają w procesie kształcenia i przygotowania do zawodu, nie są wolni od heurystycznych błędów poznawczych oraz od wpływu czynników zewnętrznych na ich decyzje. Społeczeństwo wśród czynników zewnętrznych gotowe jest dopatrywać się działań korupcyjnych, nacisków zwierzchników, serwilistycznej chęci przypodobania się oczekiwaniom polityków czy opinii publicznej. Wszystkie te elementy, z natury rzeczy, jeśli wystąpiłyby, czego wykluczyć *a priori* nie można, dyskwalifikują taką osobę i powinny pociągać za sobą bezwzględnie odpowiedzialność karną. Na decyzję sędziego, jak dowodzą tego liczne badania, zwłaszcza te przeprowadzone w USA, mogą mieć wpływ jego doświadczenia

¹⁰ W doktrynie zalicza się do nich zwykle błąd potwierdzenia, efekt świeżości i efekt pewności wstecznej. Szczególnie niebezpieczny wydaje się pierwszy z nich, polegający na selektywnym doborze informacji wykorzystywanych w procesie podejmowania decyzji, przy czym selekcja ta dokonuje się w taki sposób, że preferowane są informacje, które potwierdzają osąd, a informacje negujące go nie są brane pod uwagę w procesie podejmowania decyzji. Do błędów poznawczych prowadzi także heurystyka zakotwiczenia (ang. *anchoring heuristic*), określana także jako heurystyka dostosowania (ang. *adjustment heuristic*). Polega ona na „zakotwiczeniu się” na jakims fakcie, informacji, opinii, na podstawie którego wydaje się osąd lub podejmuje decyzje. W literaturze błędy poznawcze wywołane tym typem heurystyki określone są jako „efekt aureoli”, „efekt pierwszeństwa” i „pomijanie prawdopodobieństwa”. Oprócz nich wskazuje się na błędy poznawcze, określane jako „efekt skupienia” czy „błąd ślepej plamki” (ang. *blind-spot bias*) oraz tzw. skrzywienie zawodowe (fr. *déformation professionnelle*). Oczywiście błędy poznawcze dotyczą nie tylko samych wyroków, lecz także postanowień i zarządzeń wydawanych w toku procesu. Nie wdając się w głębszą analizę błędów poznawczych, która przekracza ramy niniejszego opracowania, wypada odesłać do opracowań szerzej traktujących o tych kwestiach z pogranicza psychologii i prawa. Zob. w tym przedmiocie D. Kahneman, P. Slovic, A. Tversky, *Judgment under uncertainty: heuristics and biases*, Cambridge University Press, New York 1982, s. 54; A. Tversky, D. Kahneman, *Availability: A heuristic for judging frequency and probability*, „Cognitive Psychology” 1973, No. 5(2), s. 207–232; T. Tyszka, *Psychologiczne pułapki oceniania i podejmowania decyzji*, GWP, Gdańsk 1999, s. 35.

osobiste, opinie najbliższej rodziny i autorytetów zawodowych¹¹. Niebagatelną rolę odgrywa także zmęczenie oraz uczucie wypalenia zawodowego. Na te ostatnie czynniki w Polsce nie zwraca się zupełnie uwagi¹².

Niezaprzeczalny fakt możliwości popełnienia błędów przez sędziów, nie wspominając już o ławnikach czy sędziach przysięgłych – funkcjach istniejących w niektórych systemach prawnych, stał się jedną z podstaw wniosków, aby zastąpić ich pracę działaniami sztucznej inteligencji – bezosobowymi i bezdusznymi algorytmami, odpornymi na błędy natury ludzkiej, traktującymi jednakowo osoby stojące przed obliczem Temidy w takich samych stanach faktycznych.

INTELIGENTNA MASZYNA

W zasadzie od początków cywilizacji ludzie marzyli o stworzeniu inteligentnych maszyn zastępujących ich przy wykonywaniu ciężkich prac bądź wykorzystywanych w inny sposób. Świadectwem tych fantazji jest są mity greckie. Należy do nich opowieść o Argonautach, w której z zasianych przez Jazona smoczych zębów wyrastają wojownicy¹³, czy przekaz o Galatei, wyrzeźbionym przez Pigmaliona posągu kobiety, który ożywia Afrodyta¹⁴, wreszcie podanie o mechanicznych służących skonstruowanych przez Hefajstosa, z których najbardziej znanym był Talos, strzegący Krety przed najazdem obcych¹⁵. Już w starożytności podejmowano udane próby skonstruowania różnego typu

¹¹ S. Plous, *The Psychology of Judgment and Decision Making*, McGraw-Hill, New York 1993, s. 233; B. Fischhoff, R. Beyth, *I knew it would happen: Remembered probabilities of once-future things*, „Organizational Behavior and Human Performance” 1975, No. 13(1), s. 1–16; A. Tversky, D. Kahneman, *Judgment under uncertainty: Heuristics and biases*, „Science” 1974, No. 185, s. 1124–1131; E. Aronson, *Człowiek istota społeczna*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1997, s. 174; J. Baron, *Thinking and Deciding*, New York 2000, s. 262.

¹² Zob. R. Zyzik, *Dlaczego zmęczenie decyzyjne może być zagrożeniem dla niezawisłości sędziego?*, „Forum Prawnicze” 2014, s. 17–24; A. Kozinski, *What I ate for breakfast and other mysteries of judicial decision making*, „Loyola of Los Angeles Law Review” 1993, nr 26, s. 993–999; S. Danziger, J. Levav, L. Avnaim-Pesso, *Extraneous factors in judicial decisions*, „Proceedings of National Academy of Sciences” 2011, s. 1–4.

¹³ R. Graves, *Mity greckie*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1992, s. 275.

¹⁴ J. Parandowski, *Mitologia*, Wydawnictwo Puls, Poznań 1967, s. 65.

¹⁵ P. Grimal, *Słownik mitologii greckiej i rzymskiej*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1997, s. 332–333; W. Kopaliński, *Słownik mitów i tradycji kultury*, Oficyna Wydawnicza Rytm, Warszawa 2003, s. 1295 i n.

automatów, często humanoidalnych¹⁶. Postęp technologiczny w ciągu ostatnich dziesięcioleci dowodzi, że maszyny są coraz mniej zawodne, a przy tym bardziej precyzyjne niż ludzie¹⁷. Niekoniecznie przy tym muszą mieć postać istoty humanoidalnej, aczkolwiek wizja robota została wykreowana przez Karela Čapka w sztuce *R.U.R.*, wystawionej w 1921 r. w Teatrze Narodowym w Pradze¹⁸. Dziś robot to najczęściej program wykonujący znacznie większą liczbę operacji i w krótszym czasie niż człowiek. Nie wdając się w techniczne szczegóły, wypada jedynie zwrócić uwagę na to, że nowoczesne technologie

¹⁶ W Grecji ok. 270 r. p.n.e. Ctesibius miał zastosować wiedzę z zakresu pneumatyki i hydrauliki, budując pierwsze zegary organowe i wodne z ruchomymi figurami. W IV w. p.n.e. matematyk Archytas z Tarentu zbudował sztucznego ptaka, którego nazwał gołębiem. W starożytnych Chinach, w myśl przekazu Lie Zi z III w. n.e., rzemieślnik Yan Shi stworzył miał mechanicznego człowieka. Inni mechanicy mieli wykonać mechaniczne drewniane ptaki umięjące latać. Według traktatu sanskryckiego *Samarangana Sutradhara* z IX w. ówcześni potrafili zbudować mechaniczne pszczoły i ptaki oraz humanoidalne mechanizmy potrafiące napełniać lampy oliwą, tańczyć i grać na instrumentach. W XIII w. arabski mechanik Ismail al Dżazari stworzył wiele zautomatyzowanych urządzeń, m.in. mechaniczne pawie napędzane energią wodną, automatyczne drzwi i mechaniczną służącą mogącą podawać wodę, herbatę lub inne napoje, a także splukiwać i napełniać toalety. Plany humanoidalnego robota ok. 1495 r. naszkicował Leonardo DaVinci. W Japonii złożone automaty naśladowujące zwierzęta i ludzi zbudowano między XVII a XIX w. Wiele z nich opisuje XVIII-wieczna *Karakuri zui* (1796). W Francji Jacques de Vaucanson wystawił humanoidalny automat w postaci flecisty i mechaniczną kaczkę. Zob. M.E. Rosheim, *Robot evolution: the development of anthropotics*, John Wiley & Sons, New York 1994, s. 2; J.J. O'Connor, E.F. Robertson, *Heron Biography. The MacTutor History of Mathematics*, <http://www-history.mcs.st-andrews.ac.uk/history/Biographies/Heron.html> (dostęp: 3.08.2021); J. Needham, *Science and Civilisation in China*, t. 2, *History of Scientific Thought*, Cambridge University Press, Cambridge 1991; M.L. Varadpande, *History of Indian Theatre*, Abhinav Pubns, New Delhi 1987, t. 1. s. 68; D. Wujastyk, *The Roots of Ayurveda: Selections from Sanskrit Medical Writings*, Penguin Classics, London, New York 2003, s. 222; J. Needham, *Science and Civilisation in China*, t. 4: *Physics and Physical Technology*, cz. 2, „Mechanical Engineering”, Cambridge University Press, Cambridge 1965, s. 164; *Al-Jazari, Encyclopedia Britannica*, 2013, September 26, <https://www.britannica.com/biography/al-Jazari> (dostęp: 3.08.2021); H.R. Turner, *Science in Medieval Islam: An Illustrated Introduction*, University of Texas Press, Austin 1997, s. 81; D. Hill, *Mechanical Engineering in the Medieval Near East*, „Scientific American”, May 1991, s. 64–69; J.M. Law, *Puppets of Nostalgia – The Life, Death and Rebirth of the Japanese Awaji Ningyo Tradition*, Princeton University Press, Princeton 1997; G. Wood, *Living Dolls: A Magical History Of The Quest For Mechanical Life*, „The Guardian”, 16.02.2002.

¹⁷ Y.N. Harari, *Homo deus. Krótka historia jutra*, Wydawnictwo Literackie Wydawca, Kraków 2018, s. 57 i n.

¹⁸ T. Sedláček, *Die Ökonomie von Gut und Böse*, Goldmann Verlag, München 2012; A. Catalano, *I robot di Karel Čapek: 100 anni di metamorfosi. I testi dell'autore su „R.U.R.” e i documenti della ricezione italiana negli anni Venti e Trenta*, „Samizdat. Rivista di culture dei paesi slavi” 2020, Vol. 13, dicembre 31, s. 195–218.

bywają pojęciowo ograniczane do modeli statystycznych, predykcyjnych, algorytmów, *big data* i sztucznej inteligencji (ang. *artificial intelligence* – AI).

W dzisiejszej rzeczywistości wszyscy zmagają się z potrzebą opanowania informacji przynoszących rozmaite dane, których ilość rośnie sposób niewyobrażalny. Sytuację tę przewidywał w swoich utworach Stanisław Lem, wieszcząc, że przy takim napływie danych ludzkość przekształci się w bibliotekarzy i archiwistów przechowujących informacje, których nie są w stanie przetworzyć bądź posegregować¹⁹.

SZTUCZNA INTELIGENCJA – PANACEUM NA TRUDNOŚCI WYMIARU SPRAWIEDLIWOŚCI

Chęć powierzenia sztucznej inteligencji zadań z zakresu wymiaru sprawiedliwości może budzić niemałe wątpliwości, zwłaszcza wśród prawników i etyków. Niemniej jednak nie wolno zapominać, że algorytmy i sztuczna inteligencja są wykorzystywane z powodzeniem w medycynie, a także w bankowości i ekonomii²⁰. Umiejętność rozpoznawania twarzy i sylwetek przez sztuczną inteligencję wykorzystywana jest w monitoringu, kontroli bezpieczeństwa i w systemach dozoru elektronicznego²¹. Państwami, które wykorzystują na szeroką skalę nowoczesne technologie w systemie wymiaru sprawiedliwości

¹⁹ Kwestia ta mocno frapowała pisarza, gdyż podejmował ją wielokrotnie, najpierw w jednym z rozdziałów powieści *Obłok Magellana*, Warszawa 1955, potem w wydanym w 1964 r. zbiorze esejów filozoficzno-futurologicznych *Summa technologiae*, w których swoje przemyślenia osnuł wokół problemów związanych z lawinowym rozwojem techniki oraz etycznymi dylematami wynikającymi ze spodziewanego wpływu przyszłych osiągnięć technicznych na kulturę i cywilizację, wreszcie w *Cyberiadzie*, której pierwsze wydanie ukazało się w 1965 r. – w opowiadaniu *Wyprawa szósta czyli jak Trurul i Klapaucjusz demona drugiego rodzaju stworzyli aby zbójce Gębona pokonać*.

²⁰ *AI diagnostics need attention*, „Nature” 2018, No. 555(285), <https://doi.org/10.1038/d41586-018-03067-x> (dostęp: 22.08.2021); R. Kurzweil, *Jak stworzyć umysł. Sekrety ludzkich myśli ujawnione*, Janusz Nawrocki Wydawca, Białystok 2018, s. 19; R. Kurzweil, *Nadchodzi osobliwość. Kiedy człowiek przekroczy granice biologii*, Kurhaus Publishing, Warszawa 2016, s. 250.

²¹ M. Gad, *System dozoru elektronicznego – technologia w służbie publicznego ius puniendi*, [w:] S. Tkacz, Z. Tobor (red.), *Prawo a nowe technologie*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2016, s. 93–100.

i ścigania przestępstw, są Stany Zjednoczone i – co może budzić pewne zdziwienie – Estonia²² oraz Federacja Rosyjska²³.

Mimo że w gronie prawników, także z udziałem sędziów, adwokatów czy radców prawnych, prowadzona jest nieustannie dyskusja dotycząca potrzeby i sposobu reformowania zarówno krajowych systemów wymiaru sprawiedliwości, jak i tych systemów, które funkcjonują w ramach Rady Europy i Unii Europejskiej, to jednak w gruncie rzeczy nie ma zgody co do wykorzystania w tym zakresie nowoczesnych technologii. Nikt nie neguje, że długotrwałość postępowań sądowych, ich formalizm, a nawet biurokracja przyczyniają się do negatywnych ocen społecznych funkcjonowania sądownictwa. Szukając środków, które mogłyby przyspieszyć trwanie postępowania, zwracano uwagę na możliwości, jakie stwarza cyfryzacja sądownictwa. Bardziej radykalne koncepcje wyraźnie wskazują na możliwości, jakie przynieść może odwołanie się do sztucznej inteligencji. Wypada jednak zauważyć, że zarówno cyfryzacja, jak i wsparcie, a może nawet zastąpienie sędziego sztuczną inteligencją, nie znajdują akceptacji wśród prawników oraz w opinii publicznej. Nie negując niektórych zalet cyfryzacji w systemie wymiaru sprawiedliwości, wypada jednak zauważyć, że prowadzenie wyłącznie rozpraw zdalnych czy powołanie sądów procedujących całkowicie online jest trudne do przyjęcia, zwłaszcza w sprawach karnych, szczególnie w tych, w których oskarżonemu grozi kara pozbawienia wolności. Wskazuje się, że chodzi o to, aby wprowadzenie nowych technologii nie ograniczyło dostępu jednostki do sądu, co jest możliwe w przypadku osób „wykluczonych cyfrowo”, nieposiadających umiejętności w zakresie obsługi komputera lub niemających środków pozwalających na

²² Zob. E. Niiler, *Can AI Be a Fair Judge in Court? Estonia Thinks So*, „Wired”, 25.03.2019, <https://www.wired.com/story/can-ai-be-fair-judge-court-estonia-thinks-so/> (dostęp: 22.08.2021); M. Collier, *Estonia: Cyber Superpower*, „Transition Online”, 18.12.2007, s. 2; Ch. Czosseck, R. Ottis, A.-M. Talihärm, *Estonia after the 2007 Cyber Attacks: Legal, Strategic and Organisational Changes in Cyber Security*, „International Journal of Cyber Warfare and Terrorism”, 2011, nr 1, s. 28.

²³ Указ Президента РФ от 10.10.2019 № 490 «О развитии искусственного интеллекта в Российской Федерации» (razem z «Национальной стратегией развития искусственного интеллекта на период до 2030 года»), http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_335184/ (dostęp: 22.08.2021); Д.М. Григорьев, *Использование искусственного интеллекта в судебной деятельности*, <https://www.9111.ru/questions/77777777980061/> (dostęp: 22.08.2021); И.В. Понкин, А. И. Редькина, *Искусственный интеллект с точки зрения права*, „Вестник Российского университета дружбы народов. Серия «Юридические науки»” 2018, т. 22, nr 1, s. 91–109; P.C. Поскряков, *Использование искусственного интеллекта в судебной деятельности*, „Орарёв-Online” 2019, nr 16(137).

kupno takiego sprzętu²⁴. Tak więc w tym zakresie istnieje groźba naruszenia standardów wynikających z art. 6 ust. 1 Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności bądź art. 14 Międzynarodowego paktu praw obywatelskich i politycznych.

Znacznie więcej oporu w różnych państwach europejskich, niekoniecznie zresztą wchodzących w skład Unii Europejskiej, wywoływała kwestia korzystania z możliwości, jakie daje sztuczna inteligencja, w toku sądowego rozpoznawania spraw. Wskazywano, że posługiwanie się sztuczną inteligencją w wymiarze sprawiedliwości rodzi niebezpieczeństwo narażenia osoby, jej praw i wolności, zaś taka sprawiedliwość jest nieuczynna i formalna. Bardzo często podkreślano także, że z punktu widzenia etycznego tego typu działania są co najmniej wątpliwe. Warto przywołać dość ostre stanowisko Olega Wagina, szefa Biura Konstytucyjnych Podstaw Sprawiedliwości Karnej Sądu Konstytucyjnego Federacji Rosyjskiej:

przerażające jest wyobrażenie sobie, że decyzje dotyczące osoby, społeczeństwa lub ludzkości będą podejmowane na podstawie przypisanych technologii informacyjnych, zgodnie z radą «inteligentnej» sztucznej inteligencji, polegającej na tym, że człowiek sam przestaje myśleć, analizować, przewidywać swoją

²⁴ Formalnie rzecz biorąc, w Polsce zostało wyeliminowane zjawisko „wykluczenia cyfrowego”, polegające na braku dostępu do Internetu, w wyniku przyjęcia przez Radę Ministrów 8 stycznia 2014 r. programu „Polska Cyfrowa”, który został zatwierdzony przez Komisję Europejską 5 grudnia 2014 r. Celem tego programu było wykorzystanie potencjału cyfrowego do poprawy jakości życia, także przez wspieranie kompetencji cyfrowych Polaków. Zapewnienie dostępu do Internetu było współfinansowane ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka 2007–2013. Niemniej jednak realizacja tego programu natrafiła na wiele trudności, wynikających m.in. ze złej komunikacji z osobami objętymi pomocą i braku odpowiedniej kadry, a także z racji słabego dostosowania programu do rzeczywistych problemów. Zob. D. Batorski i in., *Diagnoza i rekomendacje w obszarze kompetencji cyfrowych społeczeństwa i przeciwdziałania wykluczeniu cyfrowemu w kontekście zaprogramowania wsparcia w latach 2014–2020*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2020, s. 72 i n. Ewentualne wykluczenie cyfrowe wynika więc w świetle przeprowadzonych badań raczej z braku chęci poszczególnych jednostek niż z barier technicznych. Pamiętać należy, że od czerwca 2010 r. realizowany był program „Polska Cyfrowa Równych Szans” jako przedsięwzięcie dotyczące edukacji cyfrowej Polaków w wieku 50+ przez Stowarzyszenie „Miasta w Internecie” przy wsparciu Ministerstwa Administracji i Cyfryzacji. Ministerstwo to stawiało sobie za cel stworzenie nowoczesnego społeczeństwa cyfrowego przez budowę internetowych sieci szerokopasmowych, rozwój e-administracji i dostosowanie prawa do zmian w dziedzinie technologii cyfrowych. Zob. A. Stawicka, *Wykluczenie cyfrowe w Polsce*, „Opracowania Tematyczna”, OT-637, Kancelaria Senatu, Warszawa 2015, grudzień, s. 14 i n.

przyszłość, a tym samym degraduje się jako istota rozumna, stanie się bezradna i bezbronna, zależna zarówno od «maszyny», jak i od osoby, która nią steruje, utrzymuje ją, aktualizuje, poprawia oprogramowanie, a ostatecznie ewentualnie manipuluje zachowaniem i decyzjami jednostek, a za ich pośrednictwem, interesami wielu, tym samym zamieniając ludzi w marionetki, zakładników technologii informatycznych i środki ich realizacji²⁵.

Pod tymi słowami gotowi byłiby się niewątpliwie podpisać liczni sędziowie, ale przecież nie tylko oni, zarówno z Polski, jak i z innych państw europejskich. Mimo to zgłaszane są postulaty zastąpienia chociażby w niektórych sprawach, zwłaszcza karnych, sędziów przez algorytmy wykorzystujące sztuczną inteligencję²⁶.

Wypada jednak zauważyć, że w wymiarze sprawiedliwości różnych państw stosowane są od jakiegoś czasu narzędzia oparte na technologii, określane mianem narzędzi LegalTech²⁷. Pojawiły się także programy oceniające ryzyko recydywy, np. Correctional Offender Management Profiling for Alternative Sanctions (COMPAS)²⁸ stosowany w USA, bądź używany w Estonii program

²⁵ В. Овчинский, А. Бинецкий, *Судья с искусственным интеллектом*, https://zavtra.ru/blogs/sud_ya_s_iskusstvennim_intellektom (dostęp: 22.08.2021).

²⁶ M. Załucki, *Wykorzystywanie sztucznej inteligencji do rozstrzygania spraw spadkowych*, [w:] L. Lai, M. Świerczyński (red.), *Prawo sztucznej inteligencji*, C.H. Beck, Warszawa 2020, s. 145–155;

^{R.} Susskind, *Online Courts and The Future of Justice*, Oxford University Press, Oxford 2019, passim.

²⁷ Na ten temat zob. J. Pezel, *Systemy wyszukiwania informacji prawnej*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2018, passim; W. Cyrul, T. Pelech-Pilichowski, *Legislating in hypertext*, „Opolskie Studia Administracyjno-Prawne” 2020, nr 118(2), s. 27–42. Zauważyć należy, że od końca lat 60. XX w. zaczęły powstawać, najpierw w USA, następnie w Europie, prywatne i publiczne systemy komputerowe, udostępniające informację prawną. W Polsce w 1974 r. zaczęto tworzyć Centralny Rejestr Aktów Normatywnych, który stał się podstawą stworzenia Internetowego Systemu Aktów Prawnych. Por. W. Cyrul i in., *Informatyzacja tekstu prawa. Perspektywy zastosowania języków znacznikowych*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2014, passim. Stopniowo postępowała komputeryzacja procesu tworzenia prawa, a w miarę jej trwania następowało ujednoczenie standardów technicznych, co skutkowało standaryzacją formatów dokumentów elektronicznych zawierających informację prawną. W kwestii tej por. W. Cyrul, *Tekst jednolity aktu normatywnego w formacie elektronicznym. W kierunku automatyzacji procesu ujednoczenia tekstów prawnych*, [w:] M. Laskowska (red.), *Znaczenie wyroków Trybunału Konstytucyjnego dla tekstu jednolitego ustawy*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2017, s. 201–220. Kwestie te omawia szerzej W. Cyrul, *LegalTech a tworzenie i publikacja tekstów prawnych*, [w:] D. Szostek (red.), *LegalTech. Czyli jak bezpiecznie korzystać z narzędzi informatycznych w organizacji, w tym w kancelarii oraz dziale prawnym*, Warszawa 2021 (wyd. el.).

²⁸ W kwestii tej zob. obszernie rozważania M. Załuckiego, *Sztuczna inteligencja w sądownictwie*, [w:] D. Szostek (red.), *LegalTech. Czyli jak bezpiecznie korzystać z narzędzi informatycznych w organizacji, w tym w kancelarii oraz dziale prawnym*, Warszawa 2021 (wyd. el.).

pozwalający na analizowanie przez algorytm dokumentów, które przedstawiają strony dla uzasadnienia swojego stanowiska²⁹.

PERSPEKTYWA NORMATYWNA RADY EUROPY

Postęp techniczny w zakresie technologii cyfrowych wymusił podjęcie problemu wykorzystania sztucznej inteligencji w systemach wymiaru sprawiedliwości. Jednocześnie dostrzeżono niebezpieczeństwa, zwłaszcza etyczne, jakie niesie posługiwanie się sztuczną inteligencją w odniesieniu do sfery sądownictwa. Wpisywało się to przy tym w szersze działania, odnoszące się do rozwijania i funkcjonowania sztucznej inteligencji w różnych obszarach³⁰. Wprawdzie w 2018 r. Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD) powołała grupę ekspertów ds. sztucznej inteligencji, to jednak zagadnienie to zostało podjęte najpierw w systemie prawnym Rady Europy³¹. 4 grudnia 2018 r. Europejska Komisja ds. Efektywności Wymiaru Sprawiedliwości Rady Europy (Council of Europe European Commission for the Efficiency of Justice – CEPEJ) przyjęła Europejską kartę etyczną dotyczącą wykorzystania sztucznej inteligencji w systemach sądowych i ich otoczeniu (CEPEJ). Jest to pierwszy europejski instrument określający pięć podstawowych zasad, mających zastosowanie do zautomatyzowanego przetwarzania orzeczeń sądowych i danych przy

²⁹ Zob. E. Niiler, *Can AI Be a Fair Judge in Court? Estonia Thinks So*, „Wired”, 25.03.2019, <https://www.wired.com/story/can-ai-be-fair-judge-court-estonia-thinks-so/> (dostęp: 25.08.2021); T. Kerikmäe, E. Pärn-Lee, *Legal dilemmas of Estonian artificial intelligence strategy: in between of e-society and global race*, „AI & Society” 2020, Vol. 35.

³⁰ Na kwestie te zwróciła uwagę A. Kubiak-Cyruł w instruktywnym artykule pt. *Rekomendacje OECD jako ramy etyczne i prawne dla rozwoju sztucznej inteligencji*, „Studia Prawnicze. Rozprawy i Materiały” 2020, nr 1(26), s. 103–117.

³¹ Do dokumentów Rady Europy dotyczących praworządności oraz wymiaru sprawiedliwości w kontekście cyfryzacji i wykorzystywania sztucznej inteligencji należą m.in.: zalecenie Komisarza Praw Człowieka Rady Europy z 19 maja 2019 r. pt. *Odkrywanie potencjału sztucznej inteligencji: ochrona praw człowieka w 10 krokach*; wytyczne z 2019 r. w sprawie sztucznej inteligencji i ochrony danych wydane przez Komitet Doradczy Konwencji Rady Europy o ochronie osób w związku z automatycznym przetwarzaniem danych osobowych; lista kontrolna z 2016 r. dotycząca praworządności opracowana przez Komisję Wenecką Rady Europy.

wykorzystaniu technik sztucznej inteligencji³². We wstępie do przywołanej Karty zwrócono uwagę, że korzystanie z narzędzi i usług sztucznej inteligencji w systemach wymiaru sprawiedliwości ma na celu poprawę skuteczności i jakości jego działania. Winno być jednak przeprowadzane w sposób odpowiedzialny, z poszanowaniem podstawowych praw osób fizycznych, określonych w europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności oraz Konwencji Rady Europy nr 108 o ochronie danych osobowych. Do wspomnianych pięciu zasad zaliczono zasadę poszanowania praw człowieka³³ oraz zasadę niedyskryminacji³⁴, która wyraźnie sformułowana została ze względu na możliwość takiego przetwarzania danych, zwłaszcza w sprawach karnych, które mogłyby ujawniać istniejącą dyskryminację poprzez agregowanie lub klasyfikowanie danych dotyczących osób lub grup osób. Jako trzecią wskazano zasadę jakości i bezpieczeństwa³⁵, akcentując konieczność przetwarzania danych przez automatyczne korzystanie z certyfikowanych źródeł, przy czym stwierdzono, iż integralność tych danych powinna być zagwarantowana na wszystkich etapach przetwarzania. Zdecydowanie zalecono tworzenie zespołów multidyscyplinarnych, składających się z sędziów, przedstawicieli nauk

³² *European ethical Charter on the use of Artificial Intelligence in judicial systems and their environment*, Adopted at the 31st plenary meeting of the CEPEJ (Strasbourg, 3–4 December 2018), Council of Europe, February 2019, <https://rm.coe.int/ethical-charter-en-for-publication-4-december-2018/16808f699c> (dostęp: 22.08.2021).

³³ Zauważono w uzasadnieniu Karty, że narzędzia sztucznej inteligencji powinny być używane z należytych poszanowaniem reguł prawa i niezawisłości sędziów w podejmowaniu decyzji. Nie mogą one przy tym podważać gwarancji prawa dostępu do sądu i rzetelnego procesu o charakterze kontradiktoryjnym.

³⁴ W tekście Karty wskazano na potrzebę zachowania szczególnej ostrożności, zarówno podczas opracowywania programów, jak i w toku jego stosowania. Dotyczy to kwestii etnicznych, rasowych, społeczno-ekonomicznych, poglądów politycznych, przekonań religijnych lub filozoficznych, zawodu, danych genetycznych, biometrycznych oraz dotyczących zdrowia, życia seksualnego lub orientacji seksualnej.

³⁵ Omawiając tę zasadę, w treści Karty zauważono, że projektanci modeli sztucznej inteligencji powinni mieć możliwość szerokiego wykorzystania ekspertyz sporządzonych przez odpowiednich specjalistów wymiaru sprawiedliwości: sędziów, prokuratorów, adwokatów oraz uczonych z zakresu prawa i nauk społecznych, zwłaszcza ekonomistów, socjologów i filozofów. Podkreślono, że dane oparte na orzeczeniach sądowych, wprowadzone do oprogramowania, które implementuje algorytm uczenia maszynowego, powinny pochodzić z certyfikowanych źródeł i dopóty nie powinny być modyfikowane, dopóki nie zostaną faktycznie wykorzystane przez uczący się mechanizm. Cały ten proces musi być przy tym możliwy do przesledzenia, aby zapewnić, że nie nastąpiła żadna modyfikacja zmieniająca treść lub znaczenie tych danych. Zaakcentowano również, że utworzone modele i algorytmy muszą być przechowywane w bezpiecznych środowiskach, zapewniających integralność systemu.

społecznych i informatyków, zarówno na etapie projektowania, jak i stosowania rozwiązań opartych na sztucznej inteligencji. Czwartą jest zasada przejrzystości, bezstronności i uczciwości w zakresie technik wykorzystywanych w procesie orzekania³⁶. Położono przy tym nacisk na dostępność i zrozumienie technik przetwarzania danych, a także na możliwość przeprowadzania audytów zewnętrznych przez różne organy lub niezależnych ekspertów. Zalecono także regularne odnawianie systemu certyfikacji. Ostatnią jest zasada kontroli użytkownika³⁷, który winien mieć charakter „oświeconego agenta” i posiadać kontrolę nad swoimi wyborami. Podkreślono, że sędzia powinien mieć możliwość powrotu w dowolnym momencie do orzeczeń sądowych i danych, które zostały wykorzystane w toku działań sztucznej inteligencji i posiadać możliwość odstąpienia od uzyskanych wyników z uwagą na specyfikę danej sprawy. Zaakcentowano, że każdy użytkownik powinien być poinformowany jasnym i zrozumiałym językiem o wiążącym lub niewiążącym charakterze propozycji przedstawianych przez sztuczną inteligencję oraz o różnych możliwych rozwiązaniach i prawie zasięgnięcia porady.

Zauważono, że zasady wyrażone w Karcie powinny być regularnie monitorowane i oceniane zarówno przez podmioty publiczne, jak i prywatne. Wyrażono nadzieję, że zasady „staną się konkretnym punktem odniesienia dla pracowników wymiaru sprawiedliwości, instytucji i podmiotów politycznych, stojących przed wyzwaniem łączenia nowych technologii, opartych na sztucznej inteligencji do polityk publicznych lub codziennej pracy”. Stwierdzono również, że zasady te staną się podstawą porównań przy ocenie różnych zastosowań

³⁶ Tłumacząc treść tej zasady, wskazano, że należy zachować równowagę między własnością intelektualną metod przetwarzania i potrzebą przejrzystości, pojmowaną jako dostęp do projektu. Podkreślono konieczność całkowitej przejrzystości technicznej, pojmowanej jako otwarty kod źródłowy, zauważając, że nie może to być ograniczane potrzebą ochrony tajemnic handlowych. Przywołano Studium *Algorytmy a prawa człowieka*, Komitetu ekspertów ds. pośredników internetowych (MSI-NET), w którym zauważono, że dostarczanie całych algorytmów lub podstawowych kodów oprogramowania dla społeczeństwa jest mało prawdopodobnym rozwiązaniem, gdyż firmy traktują opracowane algorytmy jako kluczowe oprogramowania własnościowe, które są chronione. Może jednak istnieć możliwość żądania kluczowych podzbiorów informacji o algorytmach.

³⁷ Omawiając tę zasadę, podniesiono, że autonomia użytkownika powinna być zwiększana, a nie ograniczana przez użycie narzędzi i odwołanie się do usług sztucznej inteligencji.

sztucznej inteligencji, których integracja z systemem sądownictwa jest obecnie wdrażana³⁸.

SYSTEM PRAWNY UNII EUROPEJSKIEJ

W systemie prawnym Unii Europejskiej 7 grudnia 2018 r. Komisja UE zaproponowała podjęcie ściślejszej współpracy państw członkowskich z Norwegią i Szwajcarią na rzecz rozwoju sztucznej inteligencji. Działo to się więc mniej więcej w tym samym czasie, gdy Rada Europy przedstawiła Europejską kartę etyczną CEPEJ dotyczącą wykorzystania sztucznej inteligencji w systemach sądowych i ich otoczeniu³⁹. Celem zaproponowanej współpracy miało być dążenie do tego, aby Europa stała się światowym liderem w zakresie rozwoju i wdrażania najnowocześniejszych systemów sztucznej inteligencji⁴⁰. Działalność

³⁸ *The CEPEJ European Ethical Charter on the use of artificial intelligence (AI) in judicial systems and their environment. Presentation note*, <https://rm.coe.int/presentation-note-en-for-publication-4-december-2018/16808f699d> (dostęp: 25.08.2021).

³⁹ Nieco wcześniej, bo 25 kwietnia 2018 r., Komisja Europejska UE przedstawiła strategię na rzecz sztucznej inteligencji, uwzględniającą wymiar społeczno-gospodarczy wraz ze zwiększeniem inwestycji na badania naukowe, innowacje dotyczące sztucznej inteligencji. Zob. COM(2018) 237. Powołano wówczas grupę ekspertów wysokiego szczebla, która rok później – w kwietniu 2019 r. – opublikowała wytyczne pn. *Wytyczne w zakresie etyki, dotyczącej godnej zaufania sztucznej inteligencji*. Zob. <https://ec.europa.eu/futurium/en/ai-alliance-consultation/guidelines#Top> (dostęp: 25.08.2021).

⁴⁰ W wydanym przy tej okazji komunikacie podkreślono, że sztuczna inteligencja budzi wątpliwości etyczne, np. w postaci potencjalnie stronniczego procesu decyzyjnego, dlatego też konieczne jest zaufanie, niezbędne do tego, aby społeczeństwo akceptowało i stosowało sztuczna inteligencję. Zauważono, że winien zostać opracowany plan przestrzegania praw podstawowych i zasad etycznych przy posługiwaniu się sztuczna inteligencją. Działania te powinny być skoordynowane z programem „Cyfrowa Europa”. Wiązać to się miało z zakończeniem tworzenia jednolitego rynku cyfrowego. Zob. *Państwa członkowskie i Komisja współpracują na rzecz rozwoju sztucznej inteligencji „wyprodukowanej w Europie”*, „Komisja Europejska – Komunikat prasowy”, Bruksela, 7 grudnia 2018 r., https://ec.europa.eu/commission/presscorner/api/files/document/print/pl/ip_18_6689/IP_18_6689_PL.pdf (dostęp: 25.08.2021).

legislacyjna UE odnosząca się do problematyki cyfryzacji i wykorzystywania sztucznej inteligencji po 2018 r. była bardzo bogata⁴¹.

20 lutego 2020 r. została przyjęta *Biała księga w sprawie sztucznej inteligencji – europejskie podejście do doskonałości i zaufania*⁴². W jej treści zaakcentowano wpływ sztucznej inteligencji, Internetu rzeczy i innych technologii cyfrowych na przepisy dotyczące bezpieczeństwa i odpowiedzialności. Podnosząc potrzebę dostosowania istniejących w UE ram prawnych do sztucznej inteligencji, nie podjęto jednak wprost kwestii wykorzystywania sztucznej inteligencji przez wymiar sprawiedliwości, zauważając jedynie potrzebę ochrony danych osobowych, prywatności oraz ochrony danych w sprawach karnych. Zwrócono także uwagę na konieczność wyeliminowania ryzyka, jakie stwarzają systemy sztucznej inteligencji dla praw podstawowych.

Na posiedzeniu 14 lipca 2020 r. Grupa Robocza ds. Praw Podstawowych, Praw Obywatelskich i Swobodnego Przepływu Osób przeprowadziła wymianę poglądów dotyczących konkluzji Rady w sprawie praw podstawowych

⁴¹ Między innymi wskazać w tym miejscu należy na: konkluzje Rady z dnia 9 czerwca 2020 r. w sprawie kształtowania cyfrowej przyszłości Europy; konkluzje Rady z dnia 3 grudnia 2019 r. w sprawie przyszłości współpracy w dziedzinie wymiaru sprawiedliwości w sprawach cywilnych; konkluzje Rady z dnia 7 października 2019 r. w sprawie Eurojustu: unijnej jednostki współpracy wymiarów sprawiedliwości w erze cyfrowej; konkluzje Rady z dnia 18 lutego 2019 r. na temat skoordynowanego planu w sprawie rozwoju i wykorzystania sztucznej inteligencji opracowanej w Europie; konkluzje Rady z dnia 8 czerwca 2017 r. w sprawie dalszych prac nad usprawnieniem wymiany informacji i zapewnieniem interoperacyjności unijnych systemów informacyjnych; przyjętą przez Radę w dniu 6 grudnia 2018 r. strategię w dziedzinie e-sprawiedliwości na lata 2019–2023; przyjęty w dniu 6 grudnia 2018 r. Plan działania na lata 2019–2023 dotyczący europejskiej e-sprawiedliwości; komunikat Komisji pt. *Decydujący moment dla Europy: naprawa i przygotowanie na następną generację* (COM(2020) 456 final); unijną tablicę wyników wymiaru sprawiedliwości z 2020 r. (COM(2020) 306 final); komunikat Komisji pt. *Kształtowanie cyfrowej przyszłości Europy* (COM(2020) 67 final); komunikat Komisji pt. *Europejska strategia w zakresie danych* (COM(2020) 66 final); białą księgę Komisji pt. *Sztuczna inteligencja: europejskie podejście do doskonałości i zaufania* (COM(2020) 65 final); badanie Agencji Praw Podstawowych Unii Europejskiej z 2020 r. pt. „Your rights matter: Data protection and privacy” („Twoje prawa są ważne: ochrona danych i prywatność”); przygotowany przez Agencję Praw Podstawowych Unii Europejskiej, Radę Europy i Europejski Trybunał Praw Człowieka *Podręcznik prawa europejskiego dotyczącego dostępu do wymiaru sprawiedliwości z 2016 r.*; badanie dotyczące wykorzystania innowacyjnych technologii w dziedzinie wymiaru sprawiedliwości, opublikowane przez Komisję 14 września 2020 r.; badanie dotyczące transgranicznego cyfrowego wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych, opublikowane przez Komisję 14 września 2020 r. Wspomnieć też należy o konferencji pt. „Dostęp do wymiaru sprawiedliwości w erze cyfrowej – perspektywy i wyzwania”, którą zorganizowała prezydencja niemiecka 16 lipca 2020 r.

⁴² COM(2020) 65 final.

i opracowała konkluzje Rady w sprawie Karty praw podstawowych w kontekście sztucznej inteligencji. Nad dokumentem tym prowadzono dyskusję, w trakcie której Rzeczpospolita sprzeciwiła się, jako jedyne z państw członkowskich, treści tego dokumentu, motywując to tym, że posłużono się w nim słowem *gender* w kontekście równouprawnienia, dowodząc, że pojęcie takowe nie występuje ani w traktatach, ani Karcie praw podstawowych Unii Europejskiej. Pozostałe państwa dowodziły, że termin *gender* jest powszechnie stosowany w nowszych dokumentach unijnych, np. w konkluzjach Rady w sprawie kształtowania cyfrowej przyszłości Europy⁴³. W wyniku tych perturbacji konkluzje zostały przyjęte dopiero 21 października 2020 r.⁴⁴ W tekście wspomnianych konkluzji, odnosząc się do sztucznej inteligencji w wymiarze sprawiedliwości, stwierdzono że „dostęp do wymiaru sprawiedliwości przejrzystość i wyjaśnialność procesów sądowych i procesu decyzyjnego, niezależność sądów i pewność prawa są niezbędne do prawidłowego funkcjonowania systemu wymiaru sprawiedliwości zgodnie z zasadą praworządności”. Podkreślono, że technologie cyfrowe, w tym sztuczna inteligencja, mogą pomóc usprawnić dostęp do informacji prawnych, ograniczając trwanie postępowań sądowych, polepszając w ten sposób dostęp do wymiaru sprawiedliwości. Zauważono jednak, że takie rozwiązania mogą mieć także negatywne skutki, jeżeli dojdzie do użycia „stronniczych algorytmów”. Wskazano, że należy zagwarantować skuteczne środki odwoławcze, aby zapewnić prawa do: rzetelnego procesu sądowego, obrony i domniemania niewinności. Odwołano się przy tym do konkluzji Rady z 9 października 2020 r. *Dostęp do wymiaru sprawiedliwości – wykorzystywanie danych wynikających z cyfryzacji*⁴⁵.

W tekście konkluzji Rady z 9 października 2020 r. przypomniano, że dostęp do wymiaru sprawiedliwości jest jednym z praw podstawowych i trzonem praworządności, będącej jedną z zasadniczych wartości, na których opiera się Unia Europejska zgodnie z art. 2 Traktatu o Unii Europejskiej, i które są wspólne wszystkim państwom członkowskim. Art. 19 Traktatu o Unii Europejskiej mówi, że państwa członkowskie powinny ustanowić środki niezbędne do zapewnienia skutecznej ochrony prawnej w dziedzinach objętych prawem

⁴³ Dz. Urz. UE C 2020, Nr 202, s. 1, pkt 20.

⁴⁴ *Konkluzje prezydencji – Karta praw podstawowych w kontekście sztucznej inteligencji i przemian cyfrowych*, 11481/20, <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-11481-2020-INIT/pl/pdf> (dostęp: 25.08.2021).

⁴⁵ Dz. Urz. UE C 2020, Nr 342 I, s. 1.

Unii, i powierza wspólną odpowiedzialność za zapewnienie kontroli sądowej w ramach unijnego porządku prawnego sądom krajowym. Zauważono także, że zgodnie z art. 47 Karty praw podstawowych Unii Europejskiej każdy ma prawo do skutecznego środka prawnego, tj. sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy naruszenia jego praw i wolności przez niezawisły i bezstronny sąd, i że każdy ma możliwość uzyskania porady prawnej, skorzystania z pomocy obrońcy i przedstawiciela. Podkreślono, że prawo do skutecznej ochrony prawnej należy też w pełni zagwarantować w warunkach stwarzanych przez transformację cyfrową, tak by zapewnić pełne i skuteczne stosowanie prawa UE, poprawić akceptację systemów wymiaru sprawiedliwości oraz wzmocnić zaufanie do praworządności. Stwierdzono, że cyfrowy rozwój wymiaru sprawiedliwości musi mieć charakter humanocentryczny, należy się w nim stale kierować podstawowymi zasadami systemów sądowych, a mianowicie niezawisłością i bezstronnością sądów, gwarancją skutecznej ochrony prawnej i prawem do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy w rozsądnym terminie, i stosować ten rozwój do tych zasad. Zauważono ponadto, że technologie cyfrowe mogą być wykorzystywane w ramach systemów sądowych w celu zwiększenia ich zgodności ze standardami praworządności oraz ułatwienia korzystania z praw podstawowych i propagowania ich poszanowania. Podkreślono wreszcie, że wszyscy obywatele powinni odnosić korzyść z dodatkowych możliwości cyfrowych i dysponować takimi samymi możliwościami, jeśli chodzi o cyfrowy dostęp do wymiaru sprawiedliwości oraz do sprawiedliwego procesu, oraz że w związku z tym należy bezwarunkowo i w sposób niedyskryminujący zagwarantować wszystkim grupom społecznym uczestnictwo w życiu cyfrowym. W szczególności należy uwzględnić potrzeby osób wymagających szczególnie traktowania, w tym dzieci i osób dorosłych szczególnej troski, np. osób starszych i osób z niepełnosprawnościami, oraz ofiar przestępstw. W żadnym razie stosowanie technologii cyfrowych w systemach wymiaru sprawiedliwości nie powinno zamykać możliwości proceduralnych dla osób, które nie mają dostępu do takich technologii.

Charakteryzując cyfrowy wymiar sprawiedliwości, z naciskiem wywiedziono, że takie środki jak prowadzenie cyfrowych postępowań sądowych, elektroniczna komunikacja między stronami, sądami i organami, elektroniczne przekazywanie dokumentów oraz wykorzystywanie przekazu audio i wideo w celu przeprowadzenia przesłuchań oraz połączenia konferencyjne już stały się ważnymi

elementami skutecznego wymiaru sprawiedliwości w wielu państwach członkowskich. Dostrzeżono dynamiczną ewolucję technologii cyfrowych w sektorze sądowym i prawnym UE, w których to sektorach powstaje coraz więcej planów dotyczących rozwijania i stosowania nowych technologii, w tym systemów sztucznej inteligencji, przez organy wymiaru sprawiedliwości. Wskazano, że cyfryzacja systemów sądowych państw członkowskich niesie olbrzymi potencjał, jeśli chodzi o dalsze ułatwianie i poprawianie dostępu do wymiaru sprawiedliwości dla obywateli w całej UE. Narzędzia cyfrowe mogą pomóc w lepszej organizacji postępowania i zautomatyzować i przyspieszyć rozdział ustandaryzowanych i jednolitych zadań, a tym samym zwiększyć skuteczność i wydajność postępowań sądowych. Podkreślono, że rozwiązania cyfrowe powinny w miarę możliwości być rozwijane na potrzeby wszystkich etapów postępowania sądowego, by pozwolić na szybsze i bezpieczniejsze postępowanie i ułatwić współpracę między państwami członkowskimi. Rozwiązania takie, na ile to możliwe, powinny być interoperacyjne. Podniesiono, że wykorzystywanie technologii cyfrowych i środków komunikacji elektronicznej nie powinno podważać prawa do sprawiedliwego rozpatrzenia sprawy, a w szczególności zasady równości stron i prawa do postępowania kontradiktoryjnego, prawa do jawnego rozpatrzenia sprawy, w tym w niektórych przypadkach – prawa do złożenia ustnych wyjaśnień w fizycznej obecności strony poszkodowanej, a także prawa do odwołania się. Zwrócono uwagę na to, że zapewnienie lepszego cyfrowego dostępu do wymiaru sprawiedliwości i prowadzenie cyfrowych postępowań sądowych może przynieść korzyści szczególnie mieszkańcom regionów oddalonych od siedzib sądów i wiejskich, jeśli tylko spełnione zostaną wszystkie techniczne warunki wstępne – np. szerokopasmowy dostęp do Internetu o dużej przepustowości. Podkreślono, że należy zachować, obok nowych cyfrowych form, tradycyjne niecyfrowe procedury, a tam gdzie to możliwe – fizyczne punkty obsługi, tak by zapewnić skuteczną ochronę prawną i dostęp do wymiaru sprawiedliwości obywatelom, którzy nie mogą jeszcze w pełni korzystać ze zdobyczy technologicznych. Jednocześnie należy zapewnić obywatelom kompleksowe informacje, podane prostym i przystępnym językiem, na temat sposobów korzystania z usług cyfrowych i możliwości dochodzenia ich praw w ten sposób. Przyznano także, że stosowanie technologii cyfrowych w sektorze wymiaru sprawiedliwości to kwestia wysoce wrażliwa, zatem musi ono odpowiadać najnowocześniejszym normom w odniesieniu

do bezpieczeństwa informacji i cyberbezpieczeństwa oraz być w pełni zgodne z przepisami o ochronie prywatności i danych. Silne uzależnienie od technologii cyfrowej, a zwłaszcza procedur automatycznych, wymaga baczego monitorowania takich systemów, w tym tych wykorzystujących sztuczną inteligencję, przez człowieka oraz zapewnienia dużej przejrzystości, by zdobyć zaufanie publiczne. Uznano, że dalsza cyfryzacja wymiaru sprawiedliwości i zwiększone korzystanie z nowych technologii to kluczowe czynniki zapewniające skuteczność i odporność systemów wymiaru sprawiedliwości, i podkreślono, że państwa członkowskie i UE powinny zwiększyć wysiłki na rzecz propagowania i dalszego poszerzania cyfryzacji w tym sektorze, z myślą o zapewnieniu wszystkim równego dostępu do usług cyfrowych. Zaapelowano też do Komisji, aby przeanalizowała ewentualne działania i przedstawiła pomysły na ich wdrożenie w dziedzinie współpracy sądowej w sprawach cywilnych, handlowych i karnych. Domagano się w ponadto, aby Komisja do końca 2020 r. opracowała wszechstronną unijną strategię na rzecz cyfryzacji wymiaru sprawiedliwości. Postulat ten, jak się wydaje, był trudny do spełnienia, gdyż do końca roku pozostawało niespełna 3 miesiące.

Na koniec podkreślono w konkluzji, że propagowanie umiejętności cyfrowych w sektorze sądownictwa jest niezbędne, co rodzi konieczność przeszkolenia sędziów, prokuratorów i innych pracowników wymiaru sprawiedliwości w zakresie stosowania technologii cyfrowych, aby umieli oni zaradzić zagrożeniom związanym z ich stosowaniem oraz aby ich zachowanie odpowiadało stawianym im wymaganiom etycznym.

20 października 2020 r. została przyjęta Rezolucja Parlamentu Europejskiego, zawierająca zalecenia dla Komisji w sprawie ram aspektów etycznych sztucznej inteligencji, robotyki i powiązanych z nimi technologii⁴⁶. W tekście Rezolucji przywołano szereg wcześniejszych dokumentów, odnoszących się do podjętej problematyki, w szczególności wniosek z 6 czerwca 2018 r. dotyczący rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady, ustanawiającego program „Cyfrowa Europa” na lata 2021–2027⁴⁷; komunikat Komisji z 19 lutego 2020 r. do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego oraz Komitetu Regionów w sprawie sztucznej inteligencji

⁴⁶ 2020/2012(INL).

⁴⁷ COM(2018) 0434.

– europejskie podejście do doskonałości i zaufania⁴⁸; komunikat Komisji z 19 lutego 2020 r. do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego oraz Komitetu Regionów w sprawie kształtowania cyfrowej przyszłości Europy⁴⁹. Przywołano także konkluzje Rady Unii Europejskiej z czerwca 2020 r. w sprawie kształtowania cyfrowej przyszłości Europy; rezolucję Parlamentu Europejskiego z 16 lutego 2017 r. zawierającą zalecenia dla Komisji w sprawie przepisów prawa cywilnego dotyczących robotyki⁵⁰; rezolucję Parlamentu Europejskiego z 1 czerwca 2017 r. w sprawie cyfryzacji europejskiego przemysłu⁵¹; rezolucję Parlamentu Europejskiego z 11 września 2018 r. w sprawie równości językowej w erze cyfrowej⁵²; rezolucję Parlamentu Europejskiego z 12 lutego 2019 r. w sprawie kompleksowej europejskiej polityki przemysłowej w dziedzinie sztucznej inteligencji i robotyki⁵³; sprawozdanie z 8 kwietnia 2019 r. opracowane przez Komisję Grupy Ekspertów Wysokiego Szczebla ds. Sztucznej Inteligencji, zatytułowane *Wytyczne w zakresie etyki, dotyczącej godnej zaufania sztucznej inteligencji*, wreszcie studium dotyczące oceny europejskiej wartości dodanej, wykonane przez Biuro Analiz Parlamentu Europejskiego, pn. *Europejskie ramy dotyczące etycznych aspektów sztucznej inteligencji, robotyki i powiązanych z nimi technologii: ocena europejskiej wartości dodanej*⁵⁴. Zwrócono także uwagę na dokumenty informacyjne i opracowania przygotowane na wniosek Panelu ds. Przyszłości Nauki i Technologii⁵⁵.

W motywach treści postulowanego wniosku ustawodawczego, stanowiącego integralną część wspomnianego rozporządzenia, zwrócono uwagę, że sztuczną inteligencją, robotykę i powiązane z nimi technologie wysokiego ryzyka, w tym oprogramowanie, algorytmy oraz dane wykorzystywane lub generowane przez te technologie, należy opracowywać, wdrażać i wykorzystywać

⁴⁸ COM(2020) 0065.

⁴⁹ COM(2020) 0067.

⁵⁰ Dz. Urz. UE C 2018, Nr 252, s. 239.

⁵¹ Dz. Urz. UE C 2018, Nr 307, s. 163.

⁵² P8 TA(2018) 0332.

⁵³ P8 TA(2019) 0081.

⁵⁴ *European framework on ethical aspects of artificial intelligence, robotics and related technologies*, 28.09.2020, [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=EPRS_STU\(2020\)_654179](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=EPRS_STU(2020)_654179) (dostęp: 22.08.2021).

⁵⁵ W szczególności wypada zwrócić uwagę na trzy z nich: „What if algorithms could abide by ethical principles?” [Co by było, gdyby algorytmy mogły przestrzegać zasad etycznych?], „Artificial Intelligence ante portas: Legal & ethical reflections” [Sztuczna inteligencja u bram: rozważania prawne i etyczne] oraz „The ethics of artificial intelligence: Issues and initiatives” [Etyka w zakresie sztucznej inteligencji: problemy i inicjatywy].

w sposób bezpieczny, przejrzysty i odpowiedzialny, zgodnie z takimi cechami bezpieczeństwa jak solidność, odporność, pewność, dokładność i identyfikacja błędów, możliwość wyjaśnienia, możliwość interpretacji, możliwość kontroli, przejrzystość i identyfikowalność, oraz w sposób umożliwiający wyłączenie danych funkcji lub przywrócenie do poprzedniego stanu i przywrócenie bezpiecznych funkcji w przypadku niezgodności z tymi cechami. Podkreślono, że należy zapewnić przejrzystość poprzez umożliwienie w razie konieczności organom publicznym dostępu do technologii, danych i systemów komputerowych stanowiących podstawę tych technologii.

Zauważono, że podmioty opracowujące, wdrażające i wykorzystujące sztuczną inteligencję, robotykę i powiązane z nimi technologie, a zwłaszcza technologie wysokiego ryzyka, są w różnym stopniu odpowiedzialne za zgodność z zasadami bezpieczeństwa, przejrzystości i rozliczalności w zakresie, w jakim są zaangażowane w odnośne technologie, w tym oprogramowanie, algorytmy oraz dane wykorzystywane lub generowane przez takie technologie. Winny więc dopilnować, aby technologie te były projektowane i tworzone zgodnie z cechami bezpieczeństwa określonymi w niniejszym rozporządzeniu, podczas gdy podmioty wdrażające i wykorzystujące powinny je wdrażać i wykorzystywać z zapewnieniem pełnego przestrzegania tych cech. W związku z tym podmioty opracowujące technologie wysokiego ryzyka powinny ocenić i przewidzieć ryzyko niewłaściwego ich stosowania, którego można racjonalnie oczekiwać w odniesieniu do tych technologii. Muszą one również zapewnić, aby opracowywane przez nie systemy wskazywały, w możliwym zakresie i za pomocą odpowiednich środków, takich jak komunikaty o zrzeczeniu się odpowiedzialności, prawdopodobieństwo wystąpienia błędów lub nieścistości.

Wskazano, że podmioty opracowujące i wdrażające powinny udostępniać podmiotom wykorzystującym przedmiotowe technologie wszelkie kolejne ich aktualizacje, w szczególności w odniesieniu do oprogramowania, jak to określono w umowie lub ustanowiono w prawie Unii lub prawie krajowym. Ponadto jeżeli ocena ryzyka tak wskazuje, podmioty opracowujące i wdrażające powinny dostarczyć organom publicznym odpowiednią dokumentację dotyczącą wykorzystania odnośnych technologii oraz instrukcje dotyczące bezpieczeństwa w tym zakresie, w tym – w razie konieczności i z pełnym poszanowaniem prawa Unii w zakresie ochrony

danych, prywatności i praw własności intelektualnej oraz tajemnic handlowych – kod źródłowy, narzędzia programowania i dane wykorzystywane przez system.

W art. 4 rezolucji zdefiniowano pojęcie sztucznej inteligencji, wskazując, że pod terminem tym należy rozumieć system, który opiera się na oprogramowaniu albo na wbudowanym urządzeniu i wykazuje się inteligentnym zachowaniem m.in. poprzez gromadzenie, przetwarzanie, analizowanie i wyciąganie wniosków dotyczących otoczenia oraz podejmowanie działań, w pewnym stopniu autonomicznie, w celu osiągnięcia konkretnych celów⁵⁶.

Odnosząc się do zasad etycznych, zauważono, że wszelkiego rodzaju sztuczną inteligencję, robotykę i powiązane z nimi technologie, w tym oprogramowanie, algorytmy oraz dane wykorzystywane lub generowane przez te technologie, należy opracowywać, wdrażać i wykorzystywać w Unii zgodnie z prawem unijnym i przy pełnym poszanowaniu godności, autonomii i bezpieczeństwa ludzi oraz innych praw podstawowych określonych w Karcie praw podstawowych Unii Europejskiej. Podkreślono, że wszelkich czynności przetwarzania danych osobowych prowadzonych przy opracowywaniu, wdrażaniu i wykorzystywaniu sztucznej inteligencji, robotyki i powiązanych technologii, w tym w zakresie danych osobowych pochodzących z danych nieosobowych i biometrycznych, należy dokonywać zgodnie z rozporządzeniem (UE) 2016/679 i dyrektywą 2002/58/WE. Wreszcie podniesiono, że wszelkiego rodzaju sztuczną inteligencję, robotykę i powiązane z nimi technologie wysokiego ryzyka, w tym oprogramowanie, algorytmy oraz dane wykorzystywane lub generowane przez te technologie, należy opracowywać, wdrażać i wykorzystywać w sposób zapewniający, aby nie naruszały one zasad etycznych określonych w niniejszym rozporządzeniu. Zalecono także, aby wszelkie technologie sztucznej inteligencji opracowywać, wdrażać i wykorzystywać w sposób gwarantujący pełny nadzór człowieka w dowolnym momencie.

Wyjaśniając zasady i cele postulowanego wniosku w załączniku do Rezolucji Parlamentu Europejskiego, zawierającej zalecenia dla Komisji w sprawie ram aspektów etycznych sztucznej inteligencji, robotyki i powiązanych z nimi technologii wskazano, że organ nadzoru odpowiedzialny za identyfikowanie sztucznej inteligencji, robotyki i powiązanych z nimi technologii, w każdym

⁵⁶ Definicja zgodna z komunikatem Komisji COM(2018) 0237 z dnia 25 kwietnia 2018 r., s. 1, dostosowana.

państwie członkowskim winien dbać o podnoszenie świadomości i dostarczanie społeczeństwu informacji na temat sztucznej inteligencji, robotyki i powiązanych z nimi technologii oraz wspierać szkolenia odpowiednich zawodów, w tym także w sądownictwie. Do jego obowiązków należy także wydawanie certyfikatu zgodności z zasadami etycznymi podmiotom opracowującym, wdrażającym lub wykorzystującym sztuczną inteligencję, robotykę i powiązane z nimi technologie, w tym oprogramowanie, algorytmy i dane, wykorzystywane lub generowane przez takie technologie.

WNIOSKI

Odnotowując zainteresowanie zarówno Rady Europy, jak i Unii Europejskiej cyfryzacją oraz wykorzystaniem sztucznej inteligencji przez organy wymiaru sprawiedliwości, wypada z zadowoleniem stwierdzić, że w obu tych systemach dostrzega się konieczność przestrzegania przy tej okazji praw podstawowych w postaci prawa do: sądu, obrony i prywatności oraz potrzebę niezawisłości sądu. Nie można jednak pominąć pewnych niepożądanych skutków stosowania algorytmów, sztucznej inteligencji, a nawet cyfryzacji. Zastosowanie ich może dawać orzekającym sędziom złudne poczucie większego obiektywizmu i bezstronności. Wywoływać to może poczucie, iż jest się zwolnionym od przeprowadzania pogłębionej analizy poszczególnych przypadków, z czym łączy się odhumanizowanie wymiaru sprawiedliwości. Ważnym problemem jest, zauważana w analizowanych aktach normatywnych obu europejskich systemów prawnych, obawa przed polaryzacją wydawanych wyroków i możliwą stygmatyzacją mniejszości etnicznych, seksualnych, rasowych, religijnych. Uzasadniona jest także obawa, że odwoływanie się do algorytmów może pogłębić nierówności między różnymi grupami społecznymi. Problemem jest także przejrzystość systemów w odniesieniu do prawa autorskiego ich twórców.

BIBLIOGRAFIA

- Aronson E., *Człowiek istota społeczna*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1997.
- Banaszak B., *Prawo konstytucyjne*, C.H. Beck, Warszawa 2008.
- Baron J., *Thinking and Deciding*, New York 2000.
- Batorski D. i in., *Diagnoza i rekomendacje w obszarze kompetencji cyfrowych społeczeństwa i przeciwdziałania wykluczeniu cyfrowemu w kontekście zaprogramowania wsparcia w latach 2014–2020*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2020.
- Catalano A., *I robot di Karel Čapek: 100 anni di metamorfosi. I testi dell'autore su „R.U.R.” e i documenti della ricezione italiana negli anni Venti e Trenta*, „Samizdat. Rivista di culture dei paesi slavi” 2020, Vol. 13, dicembre 31, s. 195–218.
- Collier M., *Estonia: Cyber Superpower*, „Transition Online”, 18.12.2007,
- Cyruł W. i in., *Informatyzacja tekstu prawa. Perspektywy zastosowania języków znacznikowych*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2014.
- Cyruł W., *LegalTech a tworzenie i publikacja tekstów prawnych*, [w:] D. Szostek (red.), *LegalTech. Czyli jak bezpiecznie korzystać z narzędzi informatycznych w organizacji, w tym w kancelarii oraz dziale prawnym*, Warszawa 2021 (wyd. el.).
- Cyruł W., Pelech-Pilichowski T., *Legislating in hypertext*, „Opolskie Studia Administracyjno-Prawne” 2020, nr 118(2), s. 27–42.
- Cyruł W., *Tekst jednolity aktu normatywnego w formacie elektronicznym. W kierunku automatyzacji procesu ujednolicenia tekstów prawnych*, [w:] M. Laskowska (red.), *Znaczenie wyroków Trybunału Konstytucyjnego dla tekstu jednolitego ustawy*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2017, s. 201–220.
- Czosseck Ch., Ottis R., Talihärm A.-M., *Estonia after the 2007 Cyber Attacks: Legal, Strategic and Organisational Changes in Cyber Security*, „International Journal of Cyber Warfare and Terrorism” 2011, nr 1.
- Danziger S., Levav J., Avnaim-Pesso L., *Extraneous factors in judicial decisions*, „Proceedings of National Academy of Sciences” 2011, s. 1–4.
- Dąbrowski S., *Granice dopuszczalnej ingerencji władzy wykonawczej i ustawodawczej we władzę sądowniczą*, [w:] T. Wardyński, M. Niziołek (red.), *Niezależność sądownictwa i zawodów prawniczych jako fundamenty państwa prawa. Wyzwania współczesności*, LexisNexis Polska, Warszawa 2009.
- Fischhoff B., Beyth R., *I knew it would happen: Remembered probabilities of once-future things*, „Organizational Behavior and Human Performance” 1975, 13(1), s. 1–16;
- Gad M., *System dozoru elektronicznego – technologia w służbie publicznego ius puniendi*, [w:] S. Tkacz, Z. Tobor (red.), *Prawo a nowe technologie*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2016, s. 93–100.
- Harari Y.N., *Homo deus. Krótka historia jutra*, Wydawnictwo Literackie Wydawca, Kraków 2018.
- Hill D., *Mechanical Engineering in the Medieval Near East*, „Scientific American”, May 1991.

- Kahneman D., Slovic P., Tversky A., *Judgment under uncertainty: heuristics and biases*, Cambridge University Press, New York 1982.
- Kahnemann D., *Thinking fast and slow*, London 2011.
- Kerikmäe T., Pärn-Lee E., *Legal dilemmas of Estonian artificial intelligence strategy: in between of e-society and global race*, „AI & Society” 2020, Vol. 35.
- Kik M., *Leona Petrażyckiego filozofia prawa*, „Czasopismo Filozoficzne” 2006, nr 1.
- Kozinski A., *What I ate for breakfast and other mysteries of judicial decision making*, „Loyola of Los Angeles Law Review” 1993, nr 26, s. 993–999.
- Kubiak-Cyruł A., *Rekomendacje OECD jako ramy etyczne i prawne dla rozwoju sztucznej inteligencji*, „Studia Prawnicze. Rozprawy i Materiały” 2020, nr 1(26), s. 103–117.
- Kurzweil R., *Jak stworzyć umysł. Sekrety ludzkich myśli ujawnione*, Janusz Nawrocki Wydawca, Białystok 2018.
- Kurzweil R., *Nadchodzi osobliwość. Kiedy człowiek przekroczy granice biologii*, Kurhaus Publishing, Warszawa 2016.
- Kuśmierczyk B., *Leona Petrażyckiego psychologiczna teoria prawa*, „Studia Prawnoustrojowe” 2000, nr 3, s. 193–200.
- Law J.M., *Puppets of Nostalgia – The Life, Death and Rebirth of the Japanese Awaji Ningyo Tradition*, Princeton University Press, Princeton 1997.
- Petrażycki L., *O nauce, prawie i moralności. Pisma wybrane*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1985.
- Petrażycki L., *O pobudkach postępowania i moralności i prawa*, Oficyna Naukowa, Warszawa 2002.
- Petrażycki L., *Teoria prawa i państwa w związku z teorią moralności*, t. 2, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1960.
- Petrażycki L., *Zagadnienia prawa zwyczajowego*, Towarzystwo im. Leona Petrażyckiego, Warszawa 1938.
- Pezel J., *Systemy wyszukiwania informacji prawnej*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2018.
- Plous S., *The Psychology of Judgment and Decision Making*, McGraw-Hill, New York 1993.
- Pułło A., *Podział władzy – aktualne problemy w doktrynie, prawie i współczesnej dyskusji konstytucyjnej w Polsce*, „Przegląd Sejmowy” 1993, nr 3, s. 9–26.
- Sarnecki P., *Uwagi do art. 10 Konstytucji*, [w:] L. Garlicki, M. Zubik (red.), *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, wyd. 2, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2016.
- Sedláček T., *Die Ökonomie von Gut und Böse*, Goldmann Verlag, München 2012.
- Sobczak J., *Niezawisłość sędziowska i niezależność sądów i trybunałów a zasady tworzenia okręgów sądowych*, [w:] M. Paździor, B. Szmulik, *Fundamentalne wartości i zasady ustrojowe. Model konstytucyjny a praktyka ustrojowa w Polsce*, Innovatio Press – Wydawnictwo Naukowej Wyższej Szkoły Ekonomii i Innowacji, Lublin 2016, s. 341–378.

- Sobczak J., *Próby rozciągnięcia kontroli administracji centralnej na jednostki wymiaru sprawiedliwości a zasada niezawisłości sądów*, [w:] R. Alberski, W. Jednaka, D. Skrzypiński (red.), *Studia nad współczesnymi systemami politycznymi. Instytucje i mechanizmy rywalizacji politycznej. Księga dedykowana profesorowi Andrzejowi Antoszewskiemu*, t. 2, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2014, s. 206–218.
- Sokolewicz W., *Podział władz. Idea polityczna czy zasada prawna?*, [w:] *Prawo z zakresie przemian ustrojowych w Polsce*, Scholar, Warszawa 1995.
- Sokolewicz W., *Rozdzielone, lecz czy równe? Legislatywa i egzekutywa Małej Konstytucji 1992*, „Przegląd Sejmowy” 1993, nr 1.
- Stawicka A., *Wykluczenie cyfrowe w Polsce*, „Opracowania Tematyczna”, OT-637, Kancelaria Senatu, Warszawa 2015, grudzień.
- Strzembosz A., *Transformacja w polskim sądownictwie*, [w:] I. Jackiewicz (red.), *Budowanie instytucji państwa 1989–2001. W poszukiwaniu modelu*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2004.
- Susskind R., *Online Courts and The Future of Justice*, Oxford University Press, Oxford 2019.
- Tkacz S., O „pozytywności” i „oficjalności” prawa w teorii Leona Petrażyckiego, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2005, nr 67, z. 1, s. 65–92.
- Turner H.R., *Science in Medieval Islam: An Illustrated Introduction*, University of Texas Press, Austin 1997.
- Tversky A., Kahneman D., *Availability: A heuristic for judging frequency and probability*, „Cognitive Psychology” 1973, 5(2), s. 207–232.
- Tversky A., Kahneman D., *Judgment under uncertainty: Heuristics and biases*, „Science” 1974, nr 185, s. 1124–1131.
- Tyszka T., *Psychologiczne pułapki oceniania i podejmowania decyzji*, GWP, Gdańsk 1999.
- Węglińska J., *Zasada ochrony zaufania obywateli do państwa i stanowionego przez nie prawa*, „Prawo w Działaniu. Sprawy Cywilne” 2020, nr 42, s. 169–188.
- Załucki M., *Sztuczna inteligencja w sądownictwie*, [w:] D. Szostek (red.), *LegalTech. Czyli jak bezpiecznie korzystać z narzędzi informatycznych w organizacji, w tym w kancelarii oraz dziale prawnym*, Warszawa 2021 (wyd. el.).
- Załucki M., *Wykorzystywanie sztucznej inteligencji do rozstrzygania spraw spadkowych*, [w:] L. Lai, M. Świerczyński (red.), *Prawo sztucznej inteligencji*, C.H. Beck, Warszawa 2020, s. 145–155.
- Zyzik R., *Dlaczego zmęczenie decyzyjne może być zagrożeniem dla niezawisłości sędziego?*, „Forum Prawnicze” 2014, s. 17–24.
- Григорьев Д.М., Понкин И.В., Редькина А. И., *Искусственный интеллект с точки зрения права*, „Вестник Российского университета дружбы народов. Серия «Юридические науки»” 2018, t. 22, nr 1, s. 91–109.
- Поскряков Р.С., *Использование искусственного интеллекта в судебной деятельности*, „Огарёв-Online” 2019, nr 16(137).

Źródła internetowe

AI diagnostics need attention, „Nature” 2018, No. 555(285), <https://doi.org/10.1038/d41586-018-03067-x> (dostęp: 22.08.2021).

Niiler E., *Can AI Be a Fair Judge in Court? Estonia Thinks So*, „Wired”, 25.03.2019, <https://www.wired.com/story/can-ai-be-fair-judge-court-estonia-thinks-so/> (dostęp: 22.08.2021).

Овчинский В., Бинецкий А., *Судья с искусственным интеллектом*, https://zavtra.ru/blogs/sud_ya_s_iskusstvennim_intellektom (dostęp: 22.08.2021).